

Тарас Григорович Шевченко

Поезія (1837 - 1847)

Тарас Григорович Шевченко
Поезія (1837 - 1847)

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=21115646

Содержание

1837		4
	ПРИЧИННА	4
1838		13
	ДУМКА. «Тече вода в синє море...»	13
	ДУМКА. «Вітре буйний, вітре буйний!..»	15
	ДУМКА. «Тяжко-важко в світі жити...»	17
	ДУМКА. «Нащо мені чорні брови...»	19
	НА ВІЧНУ ПАМ'ЯТЬ КОТЛЯРЕВСЬКОМУ	21
	Н. МАРКЕВИЧУ	26
	МАР'ЯНА-ЧЕРНИЦЯ	28
	УТОПЛЕНА	44
1842		52
	СЛЕПАЯ	52
	Кінець ознакомительного фрагмента.	61

Тарас Григорович Шевченко Поезія 1837-1848

1837

ПРИЧИННА

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
І блідний місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі
То виринав, то потопав.
Ще треті півні не співали,
Ніхто нігде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясен раз у раз скрипів.
В таку добу під горою,
Біля того гаю,

Що чорніє над водою,
Щось біле блукає.
Може, вийшла русалонька
Матері шукати,
А може, жде козаченька,
Щоб залоскотати.
Не русалонька блукає:
То дівчина ходить,
Йї сама не зна (бо причинна),
Що такеє робить.
Так ворожка поробила,
Щоб менше скучала,
Щоб, бач, ходя опівночі,
Спала й виглядала
Козаченька молодого,
Що торік покинув.
Обіщався вернутися,
Та, мабуть, і згинув!
Не китайкою покрились
Козацькїї очі,
Не вимили біле личко
Слізоньки дівочі:
Орел вийняв карі очі
На чужому полі,
Біле тіло вовки зїли —
Така його доля.
Дарма щоніч дівчинонька
Його виглядає.
Не вернеться чорнобривий

Та й не привітає,
Не розплете довгу косу,
Хустку не зав'яже,
Не на ліжку, в домовину
Сиротою ляже!
Така її доля... О Боже мій милий!
За що ж ти караєш її, молоду?
За те, що так щиро вона полюбила
Козацькі очі?... Прости сироту!
Кого ж їй любити? Ні батька, ні неньки,
Одна, як та пташка в далекім краю.
Пошли ж ти їй долю — вона молоденька,
Бо люде чужії її засміють.
Чи винна ж голубка, що голуба любить?
Чи винен той голуб, що сокіл убив?
Сумує, воркує, білим світом нудить,
Літає, шукає, дума — заблудив.
Щаслива голубка: високо літає,
Полине до Бога — милого питать.
Кого ж сиротина, кого запитає,
І хто їй розкаже, і хто тее знає,
Де милий ночує: чи в темному гаю,
Чи в бистрім Дунаю коня напова,
Чи, може, з другою, другу кохає,
Її, чорнобриву, уже забува?
Якби-то далися орлині крила,
За синім би морем милого знайшла;
Живого б любила, другу б задушила,
А до неживого у яму б лягла.

Не так серце любити, щоб з ким поділитися,
Не так воно хоче, як Бог нам дає:
Воно жить не хоче, не хоче журиться.
«Журись», — каже думка, жалю завдає.
О Боже мій милий! така твоя воля,
Таке її щастя, така її доля!
Вона все ходить, з уст ні пари.
Широкий Дніпр не гомонить:
Розбивши вітер чорні хмари
Ліг біля моря одпочить.
А з неба місяць так і сяє;
І над водою, і над гаєм,
Кругом, як в усі, все мовчить.
Аж гульк — з Дніпра повиринали
Малії діти, сміючись.
«Ходімо гріться! — закричали. —
Зійшло вже сонце!» (Голі скрізь;
З осоки коси, бо дівчата).

....

«Чи всі ви тут? — кличе мати. —
Ходім шукати вечерять.
Пограємось, погуляймо
Та пісеньку заспіваймо:
Ух! Ух!
Солом'яний дух, дух!
Мене мати породила,
Нехрещену положила.
Місяченьку!
Наш голубоньку!

Ходи до нас вечеряти:
У нас козак в очереті,
В очереті, в осоці,
Срібний перстень на руці;
Молоденький, чорнобровий,
Знайшли вчора у діброві.
Світи довше в чистім полі,
Щоб нагулятись доволі.
Поки відьми ще літають,
Поки півні не співають,
Посвіти нам... Он щось ходить!
Он під дубом щось там робить.
Ух! Ух!
Солом'яний дух, дух!
Мене мати породила,
Нехрещену положила».
Зареготались нехрещені...
Гай обіззався; галас, зик.
Орда мов ріже. Мов скажені,
Летять до дуба... Нічичирк...
Схаменулись нехрещені,
Дивляться — мелькає,
Щось лізе вверх по стовбуру
До самого краю.
Ото ж тая дівчинонька,
Що сонна блудила:
Отаку-то їй причину
Ворожка зробила!
На самий верх на гіллячці

Стала... В серце коле!
Подивилась на всі боки
Та й лізе додолу.
Кругом дуба русалоньки
Мовчки дожидали;
Взяли її, сердешную,
Та й залоскотали.
Довго, довго дивовались
На її уроду...
Треті півні: кукуріку! —
Шелеснули в воду.
Защобетав жайворонок,
Угору летючи;
Закувала зозуленька,
На дубу сидячи;
Защобетав соловейко —
Пішла луна гаєм;
Червоніє за горою;
Плугатир співає.
Чорніє гай над водою,
Де ляхи ходили;
Засиніли понад Дніпром
Високі могили;
Пішов шелест по діброві;
Шепчуть густі лози.
А дівчина спить під дубом
При битій дорозі.

Знать, добре спить, що не чує,
Як кує зозуля,
Що не лічить, чи довго жить...
Знать, добре заснула.

А тим часом із діброви
Козак виїзжає;
Під ним коник вороненький
Насилу ступає.
«Ізнемігся, товаришу!
Сьогодні спочинем:
Близько хата, де дівчина
Ворота одчинить.
А може, вже одчинила —
Не мені, другому...
Швидче, коню, швидче, коню,
Поспішай додому!»
Утомився вороненький,
Іде, спотикнеться, —
Коло серця козацького
Як гадина в'ється.
«Ось і дуб той кучерявий...
Вона! Боже милий!
Бач, заснула, виглядавши,
Моя сизокрила!»
Кинув коня та до неї:
«Боже ти мій, Боже!»
Кличе її та цілує...

Ні, вже не pomoже!

«За що ж вони розлучили
Мене із тобою?»

Зареготавсь, розігнався —
Та в дуб головою!

Ідуть дівчата в поле жати
Та, знай, співають ідучи,
Як провозжала сина мати,
Як бивсь татарин уночі.

Ідуть — під дубом зелененьким
Кінь замордований стоїть,
А біля його молоденький
Козак та дівчина лежить.
Цікаві (нігде правди діти)
Підкралися, щоб ізлякати;
Коли подивляться, що вбитий, —
З переполоху ну втікати!

Збиралися подруженьки,
Слізоньки втирають;
Збиралися товариші
Та ями копають;
Прийшли попи з корогвами,
Задзвонили дзвони.

Поховали громадою
Як слід, по закону,
Насипали край дороги
Дві могили в житі.
Нема кому запитати,
За що їх убито.

Посадили над козаком
Явір та ялину,
А в головах у дівчини
Червону калину.
Прилітає зозуленька
Над ними кувати;
Прилітає соловейко
Щоніч щебетати;
Виспіває та щебече,
Поки місяць зійде,
Поки тії русалоньки
З Дніпра грітись вийдуть.

ДУМКА. «Тече вода в синє море...»

Тече вода в синє море,
Та не витікає,
Шука козак свою долю,
А долі немає.
Пішов козак світ за очі;
Грає синє море,
Грає серце козацькеє,
А думка говорить:
«Куди ти йдеш, не спитавшись?
На кого покинув
Батька, неньку старенькую,
Молоду дівчину?
На чужині не ті люде —
Тяжко з ними жити!
Ні з ким буде поплакати,
Ні поговорити».
Сидить козак на тім боці,
Грає синє море.
Дунав, доля зустріється —
Спіткалося горе.
А журавлі летять собі

Додому ключами.

Плаче козак — шляхи биті

Заросли тернами.

ДУМКА. «Вітре буйний, вітре буйний!..»

Вітре буйний, вітре буйний!
Ти з морем говориш,
Збуди його, заграй ти з ним,
Спитай сине море.
Воно знає, де мій милий,
Бо його носило,
Воно скаже, сине море,
Де його поділо.
Коли милого втопило,
Розбий сине море;
Піду шукать миленького,
Втоплю своє горе,

Втоплю свою недоленьку,
Русалкою стану,
Пошукаю в чорних [хвилях],
На дно моря кану.
Найду його, пригорнуся,
На серці зомлію.
Тоді, хвиле, неси з милим,
Куди вітер віє!
Коли ж милий на тім боці,

Буйнесенький, знаєш,
Де він ходить, що він робить,
Ти з ним розмовляєш.
Коли плаче, то й я плачу,
Коли ні — співаю,
Коли ж згинув чорнобривий,
То й я погибаю.
Тоді неси мою душу
Туди, де мій милий,
Червоною калиною
Постав на могилі.
Буде легше в чужім полі
Сироті лежати,
Буде над ним його мила
Квіткою стояти.
І квіткою, й калиною
Цвісти над ним буду,
Щоб не пекло чуже сонце,
Не топтали люде.
Я ввечері посумую,
А вранці поплачу,
Зійде сонце — утру сльози,
Ніхто й не побачить.
Вітре буйний, вітре буйний!
Ти з морем говориш,
Збуди його, заграй ти з ним,
Спитай сине море...

ДУМКА. «Тяжко- важко в світі жити...»

Тяжко-важко в світі жити
Сироті без роду,
Нема куди прихилиться —
Хоч з гори та в воду.
Утопився б молоденький,
Щоб не нудить світом,
Утопився б — тяжко жити,
А нема де дітись.
В того доля ходить полем,
Колоски збирає,
А моя десь, ледащиця,
За морем блукає.
Добре тому багатому,
Його люди знають,
А зо мною зострінуться —
Мов недобачають.
Багатого губатого
Дівчина шанує,
Надо мною, сиротою,
Сміється, кепкує.
Чи я ж тобі не вродливий,
Чи не в тебе вдався,
Чи не люблю тебе щиро,

Чи з тебе сміявся?
Люби ж собі, моє серце,
Люби, кого знаєш,
Та не смійся надо мною,
Як коли згадаєш.
А я піду на край світа,
На чужій сторонці
Найду кращу або згину,
Як той лист на сонці.
Пішов козак, сумуючи,
Нікого не кинув.
Шукав долі в чужім полі
Та там і загинув.
Умираючи, дивився,
Де сонечко сяє.
Тяжко-важко умирати
У чужому краю...

ДУМКА. «Нащо мені чорні брови...»

Нащо мені чорні брови,
Нащо карі очі,
Нащо літа молодії,
Веселі, дівочі?
Літа мої молодії
Марно пропадають,
Очі плачуть, чорні брови
Од вітру линяють.
Серце в'яне, нудить світом,
Як пташка без волі.
Нащо ж мені краса моя,
Коли нема долі?
Тяжко мені сиротою
На сім світі жити;
Свої люде — як чужії,
Ні з ким говорити;
Нема кому розпитати,
Чого плачуть очі;
Нема кому розказати,
Чого серце хоче,
Чого серце, як голубка,
День і ніч воркує;
Ніхто його не питає,
Не знає, не чує.
Чужі люде не питають —

Та й нащо питати?
Нехай плаче сиротина,
Нехай літа тратить!
Плач же, серце, плачте, очі,
Поки не заснули,
Голосніше, жалібніше,
Щоб вітри почули,
Щоб понесли буйнесенькі
За синєє море
Чорнявому зрадливому
На лютеє горе!

НА ВІЧНУ ПАМ'ЯТЬ КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Сонце гріє, вітер віє
З поля на долину,
Над водою гне з вербою
Червону калину,
На калині одиноке
Гніздечко гойдає.
А де ж дівся соловейко?
Не питай, не знає.
Згадай лихо, та й байдуже...
Минулось... Пропало...
Згадай добре — серце в'яне,
Чому не осталося?
Отож гляну та згадаю:
Було, як смеркає,
Защобече на калині —
Ніхто не минає.
Чи багатий, кого доля,
Як мати дитину,
Убирає, доглядає,
Не мине калину.
Чи сирота, що до світа
Встає працювати,
Опиниться, послухає,

Мов батько та мати
Розпитують, розмовляють, —
Серце б'ється, любо...
І світ Божий як Великдень,
І люди як люди!
Чи дівчина, що милого
Щодень виглядає,
В'яне, сохне сиротою,
Де дітись, не знає,
Піде на шлях подивитись,
Поплакати в лози,
Защобече соловейко —
Сохнуть дрібні сльози.
Послухає, усміхнеться,
Піде темним гаєм...
Ніби з милим розмовляла...
А він, знай, співає,
Та дрібно, та рівно, як Бога благає,
Поки вийде злодій на шлях погулять
З ножем у халяві, — піде руна гаєм,
Піде та замовкне — нащо щebetать?
Запеклюю душу злодія не спинить,
Тільки стратить голос, добру не навчить.
Нехай же лютує, поки сам загине,
Поки безголов'я ворон прокричить.
Засне долина. На калині
І соловейко задріма.
Повіє вітер по долині —
Пішла дібровою руна,

Руна гуляє, Божа мова.
Встануть сердеги працювать,
Корови підуть по діброві,
Дівчата вийдуть воду брать,
І сонце гляне — рай, та й годі!
Верба сміється, свято скрізь!
Заплаче злодій, лютий злодій.
Було так перш — тепер дивись:
Сонце гріє, вітер віє
З поля на долину,
Над водою гне з вербою
Червону калину,
На калині одиноке
Гніздечко гойдає.
А де ж дівся соловейко?
Не питай, не знає.
Недавно, недавно у нас в Україні
Старий Котляревський отак щибетав;
Замовк, неборака, сиротами кинув
І гори, і море, де перше витав,
Де ватагу пройдисвіта
Водив за собою, —
Все осталося, все сумує,
Як руїни Трої.
Все сумує — тільки слава
Сонцем засіяла,
Не вмре кобзар, бо навіки
Його привітала.
Будеш, батьку, панувати,

Поки живуть люди;
Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть!

Праведная душе, прийми мою мову
Не мудру, та щиру, прийми, привітай.
Не кинь сиротою, як кинув діброви,
Прилини до мене хоть на одно слово
Та про Україну мені заспівай.

Нехай усміхнеться серце на чужині,
Хоть раз усміхнеться, дивлючись, як ти
Всю славу козацьку за словом єдиним
Переніс в убогу хату сироти.

Прилинь, сизий орле, бо я самотний
Сирота на світі, в чужому краю.
Дивлюся на море широче, глибоке,
Поплив би на той бік — човна не дають.

Згадаю Енея, згадаю родину,
Згадаю, заплачу, як тая дитина.

А хвилі на той бік ідуть та ревуть.
А може, я й темний, нічого не бачу,
Злая доля, може, по тім боці плаче,
Сироту усюди люде осміють.

Нехай би сміялись, та там море грає,
Там сонце, там місяць ясніше сія,
Там з вітром могила в степу розмовляє,
Там не самотний був би з нею й я.

Праведная душе, прийми мою мову
Не мудру, та щиру, прийми, привітай.
Не кинь сиротою, як кинув діброви,

Прилини до мене хоч на одно слово
Та про Україну мені заспівай.

Н. МАРКЕВИЧУ

Бандуристе, орле сизий,
Добре тобі, брате,
Маєш крила, маєш силу,
Є коли літати.
Тепер летиш в Україну,
Тебе виглядають.
Полетів би за тобою,
Та хто привітає?
Я й тут чужий, одинокий,
І на Україні
Я сирота, мій голубе,
Як і на чужині.
Чого ж серце б'ється, рветься?
Я там одинокий.
Одинокий... А Україна!
А степи широкі!
Там повіє буйнесенький,
Як брат заговорить,
Там в широкім полі воля,
Там синее море
Виграває, хвалить Бога,
Тугу розганяє,
Там могили з буйним вітром
В степу розмовляють,
Розмовляють сумуючи,

Отака їх мова:

«Було колись — минулося,

Не вернеться знову».

Полетів би, послухав би,

Заплакав би з ними.

Та ба, доля приборкала

Меж людьми чужими.

МАР'ЯНА-ЧЕРНИЦЯ

Оксані К...ко

На пам'ять того, що давно минуло

Вітер в гаї нагинає
Лозу і тополю,
Лама дуба, котить полем
Перекотиполе.
Так і доля: того лама,
Того нагинає;
Мене котить, а де спинить,
І сама не знає —
У якому краю мене заховують,
Де я прихилюся, навіки засну.
Коли нема щастя, нема талану,
Нема кого й кинуть, ніхто не згадає,
Не скаже хоть на сміх: «Нехай спочиває,
Тільки його й долі, що рано заснув».
Чи правда, Оксано? чужа чорнобрива!
І ти не згадаєш того сироту,
Що в сірій свитині, бувало, щасливий,
Як побачить диво — твою красоту.
Кого ти без мови, без слова навчила
Очима, душею, серцем розмовлять.
З ким ти усміхалась, плакала, журилась,
Кому ти любила Петруся співать.

І ти не згадаєш. Оксано! Оксано!
А я й досі плачу, і досі журюсь,
Виливаю сльози на мою Мар'яну,
На тебе дивлюся, за тебе молюсь.
Згадай же, Оксано, чужа чорнобрива,
І сестру Мар'яну рястом уквітчай,
Часом на Петруся усміхнись, щаслива,
І хоч так, як жарти, колишне згадай.

І

У неділю на вигоні
Дівчата гуляли,
Жартували з парубками,
Деякі співали —
Про досвітки-вечірниці
Та як біла мати,
Щоб з козаком не стояла.
Звичайне, дівчата...
То про своє все й співають,
Яка про що знає...
Аж ось з хлопцем старий кобзар
В село шкандибає.
В руках чоботи, на плечах
Латана торбина

У старого; а дитина!
Сердешна дитина!
Обідране; ледви-ледви
Несе ноження...
(Достеменний син Катрусі).
Дивляться дівчата...
«Кобзар іде! Кобзар іде!»
Та всі якомога,
Хлопців кинули, побігли
Зострічать сліпого!
«Діду, серце, голубчику,
Заграй яку-нибудь.
Я шага дам». — «Я — черешень».
«Всього, чого треба, —
Всього дамо... Одпочинеш,
А ми потанцюєм...
Заграй же нам яку-небудь».
«Чую, любі, чую...
Спасибі вам, мої квіти,
За слово ласкаве.
Заграв би вам, та, бачите,
Справи нема... справи.
Учора був на базарі,
Кобза зопсувалась...
Розбилася...» — «А струни є?»
«Тільки три осталося».
«Та хоч на трьох яку-небудь».
«На трьох... Ох, дівчата!
І на одній колись-то грав,

Та ба, вже не грати...
Постривайте, мої любі,
Трошки одпочину.
Сядьмо, хлопче». Посідали.
Розв'язав торбину,
Вийняв кобзу, разів зо два
Ударив по рваних.
«Що б вам заграць? Постривайте...
Черницю Мар'яну
Чи чували?» — «Ні, не чули».
«Слухайте ж, дівчата,
Та кайтеся... Давно колись
Була собі мати,
Був і батько, та не стало;
Осталась вдовою,
Та й не молодію,
І з волами,
І з возами,
Й малою дочкою.
Росла дочка Мар'яна,
А виросла, як панна, —
Кароока
І висока,
Хоч за пана гетьмана.
Стала мати гадати
Та за пана єднати.
А Мар'яна
Не до пана
Виходила гуляти,

Не до пана старого,
Усамого, товстого,
А з Петрусем
В гаю, в лузі
Щовечора святого
Розмовляла,
Жартувала,
Обнімала, мліла...
А іноді усміхалась,
Плакала, німіла...
«Чого ж плачеш, моє серце?» —
Петро запитає;
Вона гляне, усміхнеться:
«І сама не знаю...»
«Може, думаєш, покину?»
Ні, моя рибчино,
Буду ходити, буду любити,
Поки не загину!...»
«Хіба було коли в світі,
Щиро що кохались,
Розійшлися, не взялися
Й живими осталися?»
Ні, не було, мій голубе.
Ти чув, що співають...
То кобзарі вигадують,
Бо, сліпі, не знають,
Бо не бачать, що є брови
Чорні, карі очі,
І високий стан козачий,

І гнучкий дівочий.
Що є коси, довгі коси,
Козацька чуприна...
Що на мову на Петрову
В глухій домовині
Усміхнуся; скажу йому:
«Орле сизокрилий,
Люблю тебе й на сім світі,
Як на тім любила».
Отак, серце, обнімемось,
Отак поцілую,
Нехай вкупі закопають...
Умру... не почую.
Не почую...» Обнялися,
Обнялись, зомліли...
Отак вони любилися!
На той світ хотіли
Обнявшись переступить;
Та не по-їх стало!
Щовечора сходилися,
І мати не знала,
Де Мар'яна до півночі
І з ким розмовляє?
«Воно мале ще, дитина,
Нічого не знає».
Угадала стара мати,
Та не все вгадала,
Знать, забула, що колись-то
Сама дівувала.

Угадала мати: Мар'яна — дитина,
Не знає, як треба на сім світі жить.
Думала — ні люди, ані домовина
З Петром не розрізнять... Уміла любить.
Думала, що тільки кобзарі співають,
Бо, сліпі, не бачать карих оченят;
Що тільки лякають молодих дівчат...
Лякають, дівчата, правдою лякають!
І я вас лякаю, бо те лихо знаю,
Бодай його в світі нікому не знать —
Того, що я знаю... Минуло, дівчата!
Серце не заснуло, я вас не забув.
Люблю вас і досі, як діточок мати,
Буду вам співати, поки не засну.
Тойді ж, мої любі, як мене не стане,
Згадайте про мене, про мою Мар'яну;
Я вам з того світа, любі, усміхнусь.

Усміхнуся...» Та й заплакав.
Дивились дівчата,
Не питали, чого плаче.
Та й нащо питати?
Минулося. Помагало
Ласкаве дівоче
Щире слово... «Вибачайте... —
Утер сліпі очі. —
Вибачайте, мої любі,
Нехотя журюся.

Так от, бачите, Мар'яна
З убогим Петрусем
Щовечора розмовляла,
І мати не знала,
Дивувалась, що се таке
Мар'яну спіткало,
Чи не пристріт? Сяде шити —
Не те вишиває,
Замість Гриця, задумавшись,
Петруся співає.
Часом сонна розмовляє,
Подушку цілує...
Мати спершу сміялася.
Думала — жартує,
Потім бачить, що не жарти.
Та й каже: «Мар'яно!
Треба буде старостів ждати,
Та, може, й од пана!
Ти вже виросла, нівроку,
Уже й дівувала;
Я вже думаю, що, бачиш...»
Насилу сказала.
«Що вже й заміж, коли теє...»
«А за кого, мамо!?»
«Хто вподоба, тому й оддам».
Співає Мар'яна:

«Оддай мене, моя мамо,

Та не за старого,
Оддай мене, моє серце,
Та за молодого.
Нехай старий бурлакує,
Гроші заробляє,
А молодий мене любить,
Долі не шукає.
Не шукає, не блукає
Чужими степами:
Свої воли, свої вози,
А між парубками,
Як маківка меж квітками,
Цвіте, розцвітає,
Має поле, має волю,
Та долі не має.
Його щастя, його доля —
Мої чорні брови,
Довгі вії, карі очі,
Ласкавее слово.
Оддай мене, моя мамо,
Та не за старого,
Оддай мене, моє серце,
Та за молодого».

«Дочко моя, Мар'яно,
Оддам тебе за пана,
За старшого, багатого,
За сотника Івана».

«Умру, серце-мамо,
За сотником Іваном».
«Не вмреш, будеш панувати,
Будеш діток годувати».
«Піду в найми, піду в люди,
А за сотником не буду».
«Будеш, дочко Мар'яно,
За сотником Іваном».
Заплакала, заридала
Сердешна Мар'яна.
«За старого... багатого...
За сотника Івана...» —
Сама собі розмовляла,
А потім сказала:
«Я ще, мамо, не виросла,
Ще не дівувала.
Бо ти мене не пускала
Вранці до криниці,
Ні жита жать, ні льону брать,
Ні на вечірниці,
Де дівчата з парубками
Жартують, співають
Та про мене, чорнобриву,
Нишком розмовляють:
«Багатого дочка батька,
Шляхетського роду».
Тяжко мені. Тяжко, мамо!
Нащо дала вроду?
Нащо брови змальовала,

Дала карі очі?
Ти все дала, тільки долі,
Долі дати не хочеш!
Нащо ж мене годувала?
Нащо доглядала?
Поки лиха я не знала,
Чом не заховала?»
Не слухала стара мати,
Лягла спочивати.
А Мар'яна за сльозами
Ледви вийшла з хати.

II

«Ой гоп, не пила,
На весіллі була,
До господи не втрапила,
До сусіда зайшла,
А в сусіда
До обіда
В льоху спати лягла.
Із льоху та в льох
Завертали в горох,
І в коморі і надворі
З нежонатим удвох

Пустували,
Жартували,
Зопсували горох.
Ой гоп, не сама —
Напоїла кума
І привела до господи.
Не побачив Хома.
Хомо, в хаті
Ляжем спати.
Хоми дома нема.
Тряси ж тебе трясця, Хомо!
Я не ляжу спати дома,
А до кума
До Наума
Піду в клуню на солому.
Ануге, напилась!
Наша, наша придалась!
Червоніє хвартушина;
Роду чесного дитина».
Отак ордою йшли придани,
Співали п'яні; а Мар'яна
Крізь тин дивилася на те,
Не додивилася, упала
І тяжко-тяжко заридала.
Таке-то лихо, і за те,
Що щиро любить. Тяжко, діти,
Вік самотньому прожить,
А ще гірше, мої квіти,
Нерівню в світі полюбить.

Дивіться на мене: я виплакав очі.
Мені їх не шкода, мені їх не жаль.
Ні на що дивиться: ті очі дівочі...
Що колись... колись-то... Думи та печаль,
А більше нічого не мав я й не маю,
А з грішми такими тяжко в світі жить.
Під тином ночую, з вітром розмовляю,
Соромляться люди у хату пустить
І привітать словом старого каліку.
Укороти, Боже, молодого віку
Тому, хто не має талану любить.
Легше, мої любі, покриться землею,
Ніж ба[чить], як другий, багатий, старий,
Цілує за гроші, вінчається з нею...
О Боже! мій Боже! Волею Своєю
Розбий моє тіло і душу розбий».
Заридав кобзар, заплакав
Сліпими очима.
Дивувалися дівчата:
Вже смерть за плечима,
А він, сліпий, сивоусий,
Про колишне плаче.
Не дивуйтеся, дівчата,
На старі козачі
Щирі сльози. То не роса
Вранці при дорозі
На спориші і не ваші
Дуже дрібні сльози.
Наплакався. Струни рвані

Три перебирає.
«Аж до вечора Мар'яна
У темному гаю
Проплакала; прийшов Петрусь,
Вона розказала
Все, що чула од матері
І що сама знала.
І не втерпіла, сказала,
Як п'яні придани
Йшли по улиці, співали.
«Мар'яно! Мар'яно!
Чом ти не убога! Чом я не багатий!
Чом у мене коней вороних нема?
Не питала б мати, де ходиш гуляти,
З ким коли стояла. Питала б сама,
Сама свого серця; дала б йому волю
Любить, кого знає. Я б тебе сховав
Далеко! далеко! щоб ніхто не знав,
Щоб ніхто не бачив, де витає доля,
Моя доля, моє щастя,
Ти, моя Мар'яно.
Чом не ти в сірій свитині,
Чом я не в жупані?»
А Мар'яна, як дитина
Без матері, плаче.
Петро стоїть коло неї,
Нічого не бачить —
Тільки сльози Мар'янині;
А сльози дівочі

І серед дня лихо роблять.
А що ж серед ночі?
«Не плач, серце, єсть у мене
І сила, і воля,
Люби мене, моє серце,
Найду свою долю.
За високими горами,
За широкими степами,
На чужому полі,
По волі-неволі
Найду свою долю!
Не в свитині, а сотником
До тебе вернуся,
Не в бур'яні — серед церкви
Обнімеш Петруся,
Обнімемось, поцілую,
Дивуйтеся, люди!
А ти стоїш, червонієш...»
«Коли то те буде?»
«Швидко, швидко, моя рибко,
Молись тільки Богу.
Іди в хату, лягай спати.
А я край дороги
Серед степу помолюся
Зорям яснооким,
Щоб без мене доглядали
Тебе, одиноку.
Серед степу одпочину».
«Хіба сю ніч кинеш?

Хіба зараз?...» — «Я жартую.

Тепер Україну

Ні москалі, ні татари —

Ніхто не воює».

«А я чула, що ляхи йдуть».

«То вони жартують.

Розійдемося, моє серце,

Поки не світає.

Чого ж знову заплакала?»

«І сама не знаю».

УТОПЛЕНА

Вітер в гаї не гуляє —
Вночі спочиває,
Прокинеться — тихесенько
В осоки питає:
«Хто се, хто се по сім боці
Чеше косу? Хто се?...
Хто се, хто се по тім боці
Рве на собі коси?...
Хто се, хто се?» — тихесенько
Спитає-повіє,
Та й задріма, поки неба
Край зачервоніє.
«Хто се, хто се?» — спитаєте,
Цікаві дівчата.
Ото дочка по сім боці,
По тім боці — мати.
Давно колись те діялось
У нас на Україні.
Серед села вдова жила
У новій хатині,
Білолиця, кароока
І станом висока,
У жупані; кругом пані,
І спереду, й збоку.
І молода, нівроку їй,

А за молодою,
А надто ще за вдовою,
Козаки ордою
Так і ходять. І за нею
Козаки ходили,
Поки вдова без сорома
Дочку породила.
Породила, та й байдуже;
Людям годувати
В чужім селі покинула:
Отака-то мати!...
Постривайте, що ще буде!
Годували люде
Малу дочку, а вдовиця
В неділю і в будень
З жонатими, з парубками
Пиля та гуляла,
Поки лихо не спіткало,
Поки не та стала;
Незчулася, як минули
Літа молодії...
Лихо, лихо! Мати в'яне,
Дочка червоніє,
Виростає... Та й виросла
Ганна кароока,
Як тополя серед поля,
Гнучка та висока.
«Я Ганнусі не боюся!» —
Співає матуся;

А козаки, як хміль отой,
В'ються круг Ганнусі.
А надто той рибалонька,
Жвавий, кучерявий,
Мліє, в'яне, як зостріне
Ганнусю чорняву.
Побачила стара мати,
Сказилася люта:
«Чи бач, погань розхристана,
Байстрия необуте!
Ти вже виросла, дівуєш,
З хлопцями гуляєш...
Постривай же, ось я тобі!...
Мене зневажаєш?
Ні, голубко!»
І од злості
Зубами скрегоче.
Отака-то бува мати!...
Де ж серце жіноче?
Серце матері?... Ох, лихо,
Лишенько, дівчата!
Мати стан гнучкий, високий,
А серця не мати.
Ізогнеться стан високий,
Брови полиняють,
І незчується; а люде
Сміючись згадають
Ваші літа молодії,
Та й скажуть — ледащо!

Тяжко плакала Ганнуся
І не знала, за що,
За що мати згнувається,
Лає, проклинає,
Своє дитя без сорома
Байстрам нарікає.
Катувала, мордувала,
Та не помагало:
Як маківка на городі,
Ганна розцвітала;
Як калина при долині
Вранці під рососою,
Так Ганнуся червоніла,
Милася сльозою.
«Заворожена!... Стривай же! —
Шепче люта мати. —
Треба трути роздобути,
Треба йти шукати
Стару відьму!»
Найшла відьму,
І трути достала,
І трутою до схід сонця
Дочку наповала.
Не допомгло... Кляне мати
Той час і годину,
Коли на світ породила
Нелюбу дитину.
«Душно мені; ходім, дочко,
До ставка купатись».

«Ходім, мамо».
На березі
Ганна роздяглася,
Роздяглася, розкинулась
На білій сорочці;
Рибалонька кучерявий
Мліє на тім боці...
І я колись... Та цур йому!
Сором — не згадаю.
Як дитина, калиною
Себе забавляє,
Гне стан гнучкий, розгинає,
На сонечку гріє.
Мати дивиться на неї,
Од злості німіє;
То жовтіє, то синіє;
Розхристана, боса,
З роту піна; мов скажена,
Рве на собі коси.
Кинулася до Ганнусі
І в коси впилася.
«Мамо! мамо! Що ти робиш?»
Хвиля роздалася,
Закипіла, застогнала —
І обох покрила.
Рибалонька кучерявий
З усієї сили
Кинувсь в воду; пливе, синю
Хвилю роздирає,

Пливе, пливе... От-от доплив!
Пірнув, виринає —
І утоплену Ганнусю
На берег виносить,
Із рук матері заляклих
Вириває коси.
«Серце моє! доле моя!
Розкрий карі очі!
Подивися, усміхнися!
Не хочеш!... не хочеш!...»
Плаче, пада коло неї,
Розкрива, цілує
Мертві очі. «Подивися!...
Не чує, не чує!»
Лежить собі на пісочку,
Білі рученята
Розкидала; а за нею
Стара люта мати:
Очі вивело із лоба
Од страшної муки,
Втербила в пісок жовтий
Старі сині руки.
Довго плакав рибалонька:
«Нема в мене роду,
Нема долі на сім світі —
Ходім жити в воду!»
Підняв її, поцілював...
Хвиля застогнала,
Розкрилася, закрилася,

І сліду не стало...
З того часу ставок чистий
Заріс осокою;
Не купаються дівчата,
Обходять горою;
Як угледять, то хрестяться
І зовуть заклитим...
Сумно-сумно кругом його...
А вночі, дівчата,
Впливає з води мати,
Сяде по тім боці;
Страшна, синя, розхристана
І в мокрій сорочці,
Мовчки дивиться на сей бік,
Рве на собі коси...
А тим часом синя хвиля
Ганнусю виносить.
Голісінька, стрепенеться,
Сяде на пісочку...
І рибалка впливає,
Несе на сорочку
Баговиння зеленого;
Поцілує в очі —
Та і в воду: соромиться
На гнучкий дівочий,
На стан голий подивиться...
І ніхто не знає
Того дива, що твориться
Серед ночі в гаї,

Тільки вітер з осокою
Шепче: «Хто се, хто се
Сидить сумно над водою,
Чеше довгі коси?»»

1842

СЛЕПАЯ

(Поэма)

«Кого, рыдая, призову я
Делить тоску, печаль мою,
В чужом краю кому, тоскуя,
Родную песню пропою?
Угасну, бедный, я в неволе...
Тоску мою, печаль мою
О прежней воле, прежней доле
Немым стенам передаю.
О, если б стон моей печали
И звук заржавленных цепей,
Святые ветры, вы домчали
На лоно родины моей
И в мирной куще повторили,
Где мой отец и мать моя
Меня лелеяли, любили!
А братья! Грешная семья,
Иноплеменникам за злато

От стад, еля и вина
Родного продали вы брата,
Как на заклание овна.
О Боже, Боже Иудеи,
Благий Творителю земли,
Не наказуй родных злодеев,
А мне смиренне пошли!»
Таковую песню тихо пела,
Сердечной грусти предана,
Слепая нищая; она
У барского двора сидела
У незатворенных ворот.
Но из ворот никто не идет,
Никто не едет, опустели
Хоромы барские давно,
Широкий двор порос травую,
Село забвенью предано
С патриархальной простотою,
С отцовской славою святою —
Забыто все. Село молчит,
Никто села не посетит,
Не оживит его молвою.
Как у кладбища, у ворот
Сидит скорбящая слепая
И псалму грустную поет.
Она поет, а молодая
Дочь несчастливицы моей
Головкой смуглою прильнула
К коленам матери своей,

Тоски не ведая, заснула
Сном непорочной простоты.
В одежде грубой нищеты
Она прекрасна; полдень ясный
Моей Украины прекрасной
Позолотил, любя, лелея,
Свое прекрасное дитя.
Ужели тщетно пролетят
Дни упоения над нею
И светлой радостью своею
Ея тоски не усладят?
Она прекрасна, мать — калека,
Кто будет ей руководить?
Придет пора, пора любить,
И злое сердце человека
Ея любви не пощадит.

...

... невинным сном
Оксана спит, а мать слепая,
Уныло-тихо напевая,
И каждый шорох сторожит.
И если ветер, пролетая,
Упавший лист пошевелит,
Она немеет, и дрожит,
И робко к сердцу прижимает
Свое единое дитя,
Свою единую отраду,
Незрящей памятью следя
Давно минувших дней усладу

Печальной юности своей.
Она извела людей...
И у забытой сей ограды
Они ее не пощадят,
Они готовы растерзать
Ея дряхлеющие руки,
Для их невнятен стон разлуки,
Чужда им матери любовь.
Они твердят — закон таков:
«Не должно в прахе пресмыкаться
И подаянием питаться
Прекрасной юной сироте;
И мы ее оденем златом,
Внесем в высокие палаты
И поклонимся красоте,
Раскроем мир иных видений,
Иных страстей высокий мир,
Потом... потом...» И ваш кумир,
Богиня ваших поклонений,
От фимиама упилаась
И закоптела от курений;
А ваша мудрость отреклась
От обещанья; горстью злата,
Великодушно бросив ей,
Затмили блеск ея очей,
И вот она в грязи разврата,
Во славу дряхлых ваших дней,
Перед толпою черни пьяной
Пьет кубок...

И запивает сердца раны.
Не вы виновны, но она!
Вы дали все, что должно было
Наложнице презренной дать.
А сон девичий обновили,
А возвратили ль благодать
Ея невинных помышлений?
Ея невинную любовь,
И радость тихих упоений,
И целомудренную кровь
Вы обновили ль? Не могли!
Но, чада грешные земли!
Вы дали ль ей восторг объятий
Родного, милого дитяти,
Кому бы, бедная, она
Себя в сей мир переливала
И тайну жизни открывала,
Сердечной грусти предана?
Развратной, бедной вашей кровью
Вы не могли ей повторить
Восторги девственной любви,
Ее пустили вы влачить
Остаток дней в мирской пустыне;
И о родном, едином сыне
Ей не придется получить
Отрадной весточки сдалека.
Чужие дети напоят
Ее в предсмертный час жестокий,
И одинокий гроб с упреком

Чужие дети понесут.
Но если ей судьба судила,
Чтобы родимая рука
Очи уснувшие закрыла,
Тесна ее тогда могила,
Постеля вечная жестка!
Ея малютка за позором
Безмолвно по миру пойдет,
И в светлый праздник у забора
Яичко красное возьмет,
И со слезами и укором
Свою родную помянет.
Осенний полдень, полдень ясный
Родимой, милой той земли,
Мои где годы расцвели,
Где так напрасно, так несчастно
В недоле бедной протекли;
Осенний полдень, полдень ясный,
Как друга юности, любя,
Чужими звуками тебя
Позволь приветствовать, прекрасный!
Ты тот же тихий, так же милый,
Не знаешь времени, а я...
Не то я стал, что прежде было,
И путь унылый бытия,
И ноша тяжкая моя
Меня ужасно изменили.
Я тайну жизни разгадал,
Раскрыл я сердце человека,

И не страдаю, как страдал,
И не люблю я: я — калека!
Я трепет сердца навсегда
Оледенил в снегах чужбины,
И только звуки Украины
Его тревожат иногда,
Как эхо памяти невинной.
В их узнаю мою весну,
Мои унылые досуги,
И в их [я] таю, в их тону,
И сердца тяжкие недуги,
Как благодатною росой,
Врачую ими, и молюся,
И непритворною слезой
С моей Украиной делюся.
Но глухо все в родном раю!
Я тщетно голос подаю,
Мне эха нету из дубровы
Моей козачки чернобровой.
Там все уснуло. Пустота
Растлила сердце человека,
И я на смех покинут веком,
Я — одинокий сирота!
Осенний полдень, догорая,
Поля нагие освещал,
И лист увядший, упадая,
Уныло грустное шептал
О здешней жизни человеку.
Такой порой моя калека,

Слепая нищая моя,
И дочь красавица ея —
Она спала, а мать сидела
И тихо, грустно-тихо пела,
Как пел Иосиф про свой род,
Сидя в египетской темнице,
А в поднебесьи вереницей
С дубров украинской земли
На юг летели журавли.
Чему ж бы ей, как вольной птице,
Туда, где лучше, не лететь
И веселее не запеть?
Какая тайна приковала
К жилищу мрачной тишины?
Своей сердечной глубины
Она еще не открывала
Ни даже дочери своей;
Она лишь пела и грустила,
Но звуки дочерних речей
В ней радость тихую будили,
Быть может, прежних светлых дней.
Или ограда и тополи,
Что грустно шепчут меж собой,
Свидетели минувшей доли,
Или дубовый пень сухой,
Плющом увянувшим повитый,
Как будто временем забытый,
Ея свидетель? Все молчит!
Она поет, она грустит

И в глубине души рыдает,
Как будто память отпевает
О днях минувших, молодых,
О прошлых радостях святых.

И эти звуки выходили
Из сердца бедного ея,
И в этих звуках много было
Ея земного бытия.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.